

Δ' ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Η πρώτη εγκατάσταση των Οθωμανών στη Θράκη χρονολογείται το 1352, όταν κατέλαβαν τη μικρή, αλλά σημαντική πόλη της Τζύμπης στη χερσόνησο της Καλλίπολης. Από τότε και μέσα σε είκοσι χρόνια οι Οθωμανοί κατέλαβαν σχεδόν ολόκληρη τη μείζονα Θράκη, την οποία ονόμασαν “Ρούμιλι”, δηλαδή “Χώρα των Ρωμαίων”. Μάλιστα, το 1371 ο σουλτάνος Μουράτ ο Α' μετέφερε την πρωτεύουσα του κράτους του στην Αδριανούπολη, μετατρέποντας έτσι τη Θράκη σε “πνεύμονα” της νέας αυτοκρατορίας που επρόκειτο να δημιουργήσουν οι Οθωμανοί πάνω στα ερείπια της καταρρέουσας αυτοκρατορίας των Βυζαντινών.

Η οθωμανική κατάκτηση είχε σοβαρές συνέπειες στη δημογραφική σύσταση της Θράκης. Κι αυτό γιατί οι σουλτάνοι, αφενός εγκατέστησαν στην περιοχή πολλούς τουρκομάνους εποίκους και, αφετέρου, ευνόησαν τους εξισλαμισμούς. Παρ' όλα αυτά, ένα μεγάλο μέρος του ντόπιου χριστιανικού πληθυσμού διατήρησε τη γλώσσα και τη θρησκεία του, γεγονός που επιβεβαιώνεται από την ύπαρξη τριάντα και πλέον μητροπόλεων, αρχιεπισκοπών και επισκοπών σ' ολόκληρη την περιοχή.

Από τον 15ο ως και το 19ο αιώνα οι ελληνικοί, βουλγαρικοί και τουρκοί πληθυσμοί της Θράκης συμβίωσαν χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα, ασχολούμενοι κυρίως με τη γεωργία και την κτηνοτροφία. Μάλιστα, κατά, το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα η περιοχή γνώρισε μεγάλη οικονομική άνθηση, εξαιτίας της ανάπτυξης της βιοτεχνίας και του εμπορίου. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται από την ανοικοδόμηση που παρατηρήθηκε τότε σε όλα τα αστικά και ημιαστικά κέντρα, καθώς και από την ανέργεση μεγάλων και ωραίων δημοσίων ιδιωτικών κτιρίων, μερικά από τα οποία σώζονται ως σήμερα.

Ωστόσο, με τη δημιουργία των εθνικών κρατών στη Βαλκανική, αναπτύχθηκαν και στη Θράκη έντονοι εθνικοί ανταγωνισμοί που οδήγησαν μετά από πολλές περιπέτειες στην τριχοτόμηση του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου. Έτσι, το 1885 η Βουλγαρία προσάρτησε τη βόρεια Θράκη (Ανατολική Ρουμελία), ενώ το 1920 η Ελλάδα προσάρτησε τη δυτική και την ανατολική Θράκη. Δύο χρόνια αργότερα, η Ελλάδα, εξαιτίας της Μικρασιατικής Καταστροφής, υποχρεώθηκε να εγκαταλείψει την Ανατολική Θράκη και το 1923 με τη συνθήκη της Λωζάνης αναγνώρισε την κυριαρχία της Τουρκίας στην περιοχή αυτή.

46. Φορητή εικόνα του Χριστού *Ο Μέγας Αρχιερέυς*, του 17ου ή του 18ου αι.

Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως Ξάνθης και Περιθεωρίου

47. Ασημένιος σφυρήλατος με χυτά στοιχεία, τοπικά επιχρυσωμένος με ξύλινο πυρήνα με κοράλια και τεχνική συρματερή (filigree) *σταυρός αγιασμού*, 14,3X4,7 εκ., του 19ου αι.

Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως Αλεξανδρουπόλεως

48. *Σταυρός αγιασμού* του Μητροπολίτη Μαρωνείας Ανθιμου, 22,5X11 εκ.

Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως Μαρωνείας και Κομοτηνής

Στην πρώτη όψη κεντρική παράσταση είναι η Σταύρωση, ενώ στην άλλη όψη είναι η Γέννηση.

49. *Χειρόγραφη Λειτουργία* του Ιωάννη του Χρυσόστομου, του 1603.

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών

Χαρτώος - Δερματόδετος κώδικας με επιχρωματισμένη χαλκογραφία της μορφής του συγγραφέα.

49α. Χειρόγραφη ακολουθία της Αγίας Κυριακής, του 17ου αι.

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών

Χαρτώος - Δερματόδετος κώδικας με πλοχμοειδή επίτιπλο.

50. Χειρόγραφο ψαλτήρι, τέλος του 14ου αι.

Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως Ξάνθης και Περιθεωρίου

51. Ασημένιος σφυρήλατος δίσκος προσφορών, 34 εκ., του 1843.

Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως Αλεξανδρουπόλεως

Φέρει κεντρικά την παράσταση του Αγίου Βλασίου και περιμετρικά τα ονόματα των δωρητών και τη χρονολογία δωρεάς.

52. Ασημένιο χιτό γιορντάνι με ένθετο διάκοσμο, σμάλτο, αχάτες και κοράλλια, 12 εκ., από την περιοχή της Θράκης, του 18ου - 19ου αι.
Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Περιλαίμιο κόσμημα από ιδιότυπη πλοχμοτή αλυσίδα και μικρά χιτά πλακίδια διακοσμημένα με χιτό σμάλτο και ένθετους αχάτες και κοράλλια.

53. Βημόθυρο με παράσταση του Αρχαγγέλου, πιθανόν των αρχών του 19ου αι.

Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως Ξάνθης και Περιθεωρίου

54. Ασημένια εξαπτέρυγα, 32,5X12,5εκ., του 1863.

Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως Μαρωνείας και Κομοτηνής

Στη μία όψη φέρουν ανάγλυφο εξαπτέρυγο και στην άλλη έφιππο τον Άγιο Γεώργιο ενώ σκοτώνει το δράκοντα.

55. Ασημένιο, σφυρήλατο, ανάγλυφο Άγιο Ποτήριο, 22X15 εκ., του 1756.

Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως Αλεξανδρουπόλεως

51

Το Άγιο Ποτήριο είναι το ιερότερο και αρχαιότερο σκεύος όπου τοποθετείται ο Άρτος - Αμνός και ο Οίνος - Αίμα. Το χείλος του Αγίου Ποτηρίου φέρει επιγραφή των δωρητών.

56. Τσεβρές από την περιοχή της Θράκης.
Μουσείο Συλλογής "Γη της Θράκης"

56α. Ασημένιο σκουλαρίκι από την περιοχή της Θράκης.
Συλλογή Φωτεινής Κωνσταντινούλου

57. Ασημένιο κηροπήγιο από τη Θράκη, τέλους 18ου - αρχών 19ου αι.

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών

Η βάση αποτελείται από τρία όμοια φύλλα ανάγλυφης διακόσμησης σε μορφή πυραμίδας, ενώ στο κατώτερο τμήμα της σχηματίζονται μορφές λεόντων.

52

58. *Τσεβρές* από την περιοχή της Θράκης.
Μουσείο Συλλογής "Γη της Θράκης"

59. *Ασημένιο χυτό χαρχάλι*, 36X01,5 εκ., του 19ου αι. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Περιλαίμιο που απαρτίζεται από πολυάριθμους κρίκους που σχηματίζουν πυκνό πλέγμα. Δύο χυτές τριγωνικές πλάκες με εγχάρακτη διακόσμηση φέρουν το σύστημα του θηλυκώματος.

60. *Ασημένιο χυτό περιλαίμιο*, 35 εκ., του 19ου αι. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Σχηματίζεται από τρία χυτά πλακίδια διακοσμημένα με αχάτες. Από τα πλακίδια κρέμονται χυτοί ρόδακες.

61. *Ασημόχρυση εικόνα Θεοτόκου* στον τύπο της Αγιοσορίτισσας, από τη Θράκη, του 1810. Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών

Εκτός της Θεοτόκου εικονίζονται σκηνές από το βίο της και προφήτες.

62. *Ασημόχρυσος δίσκος* με την παράσταση της Κοίμησης στο κέντρο του και τρεις υποδοχές κεριών στο χείλος του, 0,41 εκ., του 1668. Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο Αθηνών

63. *Τσεβρές* από την περιοχή της Θράκης.
Μουσείο Συλλογής "Γη της Θράκης"

64. *Ραντιστήριο* από ιαπωνική πορσελάνη Ιμάρι, από το ομώνυμο νησί της Ιαπωνίας, με ασημένια, χυτά, σφυρήλατα, εγχάρακτα στοιχεία, 31,7X9,5 εκ., του 19ου αι. Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως Αλεξανδρουπόλεως

Το Ραντιστήριο περιέχει ροδόνερο με το οποίο ραντίζονται οι πιστοί σε ορισμένες ακολουθίες, π.χ. Μ. Παρασκευή.

65. *Διάδημα κεφαλής* από την περιοχή της Θράκης. Συλλογή Φωτεινής Κωνσταντοπούλου

66. *Τσεβρές* από την περιοχή της Θράκης.
Μουσείο Συλλογής "Γη της Θράκης"

67. *Ασημένιο σφυρήλατο, ανάγλυφο διάτρητο θυμιατό*, 26 εκ., του 19ου αι.

64

66

68

Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως
Αλεξανδρουπόλεως

Το Θυματό ή Θυματήριο καθιερώνεται ήδη στον 5ο αι. μ.Χ. Συμβολίζει την ανθρώπινη φύση του Χριστού, οι αναμμένοι άνθρακες τη Θεία Φύση του και ο ευώδης καπνός του το Άγιο Πνεύμα ή και την ψυχική ανάταση κατά την προσευχή.

68. Χρυσοκέντητος επιτάφιος θρήνος, από τη
Μαρώνεια, 30X37,5 εκ., του 18ου αι.
Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως
Μαρωνείας και Κομοτηνής

Χρυσό κέντημα πάνω σε μεταξωτό ύφασμα καστανορό-
δινου χρώματος. Αποδίδεται η σκηνή του Επιταφίου
θρήνου αλλά και ο Σταυρός με τα σύμβολα του Πάθους
(λόγχη - σπόγγος).

69. Φορητή εικόνα του Αγίου Χαραλάμπους με 16
σκηνές του βίου του, του 1778.
Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως
Ξάνθης και Περιθεωρίου

70. Ασημένιος εκκλησιαστικός δίσκος 34 εκ., του 1810
Μορφωτικός Σύλλογος
Λαογραφικό Μουσείο Διδυμοτείχου

Φέρει στο κέντρο ανάγλυφη εικόνα της Θεοτόκου
ένθρονης με το Χριστό.

69

Οι Έλληνες της Θράκης στην Επανάσταση του 1821

Η απήχηση της Ελληνικής Επανάστασης στη Θράκη ήταν σχετικά περιορισμένη εξαιτίας αφενός της γειτνίασης με την Κωνσταντινούπολη, όπου υπήρχε παρουσία ισχυρών οθωμανικών στρατιωτικών δυνάμεων και αφετέρου, της ύπαρξης συμπαγών μουσουλμανικών πληθυσμών στην περιοχή. Παρ' όλα αυτά, στους πρώτους μήνες μετά την κήρυξη της Επανάστασης σε ορισμένες περιοχές, όπως τη Σωζόπολη, την Αίνο και τη Σάρο, οι Έλληνες επιχείρησαν να εξεγερθούν, αλλά οι προσπάθειες αυτές δεν είχαν καμία συνέχεια. Ωστόσο, τα γεγονότα αυτά έδωσαν την αφορμή στις οθωμανικές αρχές να προβούν σε σκληρά αντίποινα κατά των χριστιανών κατοίκων της Θράκης. Έτσι τον Απρίλιο και τον Μάιο του 1821 εκτελέστηκαν πολλοί αρχιερείς και πρόκριτοι, ανάμεσα στους οποίους ξεχωρίζει ο πρώην Οικουμενικός Πατριάρχης Κύριλλος ο Στ', ενώ πολλά χωριά υπέστησαν μεγάλες καταστροφές.

Το βαρύτερο τίμημα πλήρωσε η Σαμοθράκη, την οποία κατέστρεψε ολοσχερώς ο οθωμανικός στόλος το Σεπτέμβριο του 1821 εξανδραποδίζοντας τους κατοίκους της. Η κατάπνιξη των τοπικών εξεγέρσεων και οι διωγμοί που ακολούθησαν δεν εμπόδισαν τους Θρακιώτες Έλληνες να πάρουν ενεργό μέρος στην Επανάσταση. Έτσι, οι πλούσιες οικογένειες Βισβίζη και Κούταβου από την Αίνο διέθεσαν τα καράβια και τις περιουσίες τους στον κοινό αγώνα, ενώ πολλοί Θρακιώτες κατατάχθηκαν στα τμήματα του πρώτου ελληνικού τακτικού στρατού και αγωνίστηκαν για την κατάκτηση της ανεξαρτησίας.

71. Φορητή εικόνα του Αρχαγγέλου Μιχαήλ ψυχοπομπού με τους Αγίους Κλήμη, Μηνά και Στυλιανό στην κάτω ζώνη, 42,5X31,5 εκ., του 18ου - 19ου αι. Εκκλησιαστικό Μουσείο

Ιεράς Μητροπόλεως Μαρωνείας και Κομοτηνής

72. Κονμπάρας, 13,5X13,5 X 13,5 εκ.

Μορφωτικός Σύλλογος

Λαογραφικό Μουσείο Διδυμοτείχου

Στην παράπλευρη επιφάνεια φέρει παραστάσεις Αγίων. Η Παναγία με τον Χριστό - Ο Άγιος Τρύφωνας - Ο Ι. Πρόδρομος και μια εικόνα που δε διακρίνεται. Ανήκει στη συντεχνία των λαχανοκηπουρών Διδυμοτείχου.

73. Μαχαίρι με κοκκάλινη λαβή και ασημένια επένδυση διακοσμημένη με σαβάτι, τόσο στη λεπίδα όσο και στη θήκη του Ιερολοχίτη Κωνσταντίνου Ξενοκράτη.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

74. Επιστολή του Χατζή Αντωνίου Βισβίζη - διοικητή "του πλοίου ονομαζομένου *Καλομοίρα* με σημαίαν χριστιανικήν" - προς το Γάλλο διπλωματικό ακόλουθο της Άνδρου σχετική με οικονομική διαφορά, Άνδρος, 11 Σεπτεμβρίου 1821.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Ο Χατζή Αντωνίου-Βισβίζης έλαβε μέρος σε πολλές ναυτικές επιχειρήσεις με το μπρίκι του *Καλομοίρα*, τα πέντε παιδιά του και τη γυναίκα του Δόμνα, η οποία συνέχισε τον Αγώνα και μετά το θάνατο του άνδρα της.

75. Επιστολή της Δόμνας Βισβίζη προς το Υπουργείο Ναυτικών, της 19ης Δεκεμβρίου 1822.

Γενικά Αρχεία του Κράτους

76. Επιστολή του Μαργαρίτη Κούταβου προς το Υπουργείο Οικονομίας, της 10ης Μαρτίου 1825.

Γενικά Αρχεία του Κράτους

Διεδραμάτισε ξεχωριστό ρόλο στους ναυτικούς αγώνες κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης.

77. Διαταγή της Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος προς τη Διευθυντική Επιτροπή του Αιγαίου Πελάγους για τη διευθέτηση οικονομικής διαφοράς μεταξύ της Δόμνας Βισβίζη και του "κοινού της Άνδρου", Ναύπλιο, 26 Αυγούστου 1826.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

78. Κατάλογος αγωνιστών της Αίνου θυσιασθέντων υπέρ της πατρίδος σε διάφορες μάχες. Επικυρώνεται με τις υπογραφές Αινιτών - παροίκων Σύρου, Ερμούπολης, 18 Ιουνίου 1832.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

79. Αίτηση της Φωτεινής Δ. Βισβίξη και των θυγατέρων της προς τη Βουλή των Ελλήνων με την οποία ζητούν τη χορήγηση μηνιαίου βοηθήματος, Αθήναι, 4 Φεβρουαρίου 1883.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

80. Ασημένιο, χυτό διάδημα με επιχρύσωση, σμάλτο και τεχνητές πέτρες, 34X05 εκ., του 19ου αι.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Νυφικό διάδημα, το οποίο σχηματίζεται από τρεις κυρτές χυτές πλάκες και διακοσμείται με ένθετα χυτά λουλούδια, πολύχρωμο σμάλτο και πολύχρωμες πέτρες σε καστόνια.

81. Ασημένια χυτά σκουλαρίκια με επιχρύσωση και τεχνητές πέτρες, 05,5X03 εκ., του 19ου αι.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Από χυτό αμυγδαλόσχημο στοιχείο με συρματερή και κοκκιδωτή διακόσμηση κρέμεται εξάρτημα φιλοτεχνημένο με τη διάτρητη τεχνική και διακοσμημένο στο κέντρο με τεχνητή κόκκινη πέτρα σε καστόνι.

82. Ασημένια χυτά σκουλαρίκια με ημιπολύτιμες πέτρες, 13,5 εκ., του 18ου - 19ου αι.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Βαρύ σπονδυλωτό κόσμημα στολισμού του γυναικείου κεφαλόδεσμου. Αποτελείται από χυτές πλάκες διακοσμημένες με ημιπολύτιμες πέτρες και χυτά ραβδωτά κρεμμοσίδια.

83. Ασημένιο χυτό γιορντάνι, επιχρυσωμένο, με τεχνητές πέτρες, 38X16,5 εκ., του 19ου αι.

Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Γιορντάνι που σχηματίζεται από ένα ασημένιο συρματίνο πλέγμα, στις άκρες του οποίου έχουν επικολληθεί δύο χυτά μαλαμοκαπνισμένα ελάσματα που διακοσμούνται με επίθετες πλάκες σε μορφή σχηματοποιημένων δέντρων ζωής και δικέφαλων αετών.

84. Ασημένιο χυτό γιορντάνι με ένθετο διάκομο, αχάτες και γυάλινες πέτρες, 11 εκ., του 18ου - 19ου αι.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Περιλαίμιο κόσμημα με πλοχρωτή αλυσίδα και χυτά πλακίδια διακοσμημένα με ένθετους αχάτες και πέτρες από γυαλί.

85. Ασημένια χυτά σκουλαρίκια με ημιπολύτιμες πέτρες, 24 εκ., του 19ου αι.

Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης

Βαρύ σπονδυλωτό κόσμημα στολισμού του γυναικείου κεφαλόδεσμου. Αποτελείται από πλάκες χυτές με ένθετες ημιπολύτιμες πέτρες, αλυσίδες και κοράλια. Φοριέται από τους Σαρακατσάνους της Θράκης. Τα σκουλαρίκια του τύπου αυτού έλκουν την καταγωγή τους από ανάλογα κοσμήματα της βυζαντινής κοσμηματοποιίας.

83

86. Σιγίλλιον του Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου ΣΤ΄, του Φεβρουαρίου 1818.
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Απαγχονίστηκε από τους Οθωμανούς Τούρκους, τον Απρίλιο του 1821 στην Αδριανούπολη.

87. Δερματόδετο Ιερό Ευαγγέλιο από την εκκλησία της Χώρας στη Σαμοθράκη, Θείον και Ιερόν Ευαγγέλιον, Βενετία, Τυπογραφείον Νικολάου Γλυκέως του εξ Ιωαννίνων, 1769.
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Απόδειξη του τιμήματος που πλήρωσε η Σαμοθράκη από τη συμμετοχή της στην Επανάσταση του 1821 είναι και το "Λογχοισθέν υπό των Τούρκων Ευαγγέλιο".

88. Έντυπο Ευαγγέλιο, προσφορά του Μητροπολίτη Ξάνθης Πολυκάρπου.
Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως Ξάνθης και Περιθεωρίου

89. Ο γιος της Δόμνας Βισβίζη και η αναγεννώμενη Ελλάδα.
Ασπρόμαυρη λιθογραφία, 44X32 εκ.
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Προσωπογραφία του Δημητρίου Βισβίζη, γιού του Θρακιώτη αγωνιστή Αντωνίου Βισβίζη και της Δόμνας Βισβίζη.

90. Κωνσταντίνος Ξενοκράτης
Ιερολοχίτης
Θρακικής
καταγωγής.

Φωτογραφία: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

89

Ο μετέπειτα εθνικός ευεργέτης Κ. Ξενοκράτης, υπήρξε ένας από τους λιγοστούς επιζήσαντες του Ιερού Λόχου στη μάχη του Δραγατσανίου τον Ιούνιο του 1821.

91. Ζευγάρι πιστολιών με επίχρυσο διάκοσμο, του Ιερολοχίτη Κωνσταντίνου Ξενοκράτη.
Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

86

Βυζαντινές και Μεταβυζαντινές Εκκλησίες

92. Ναός της Παναγίας της Κοσμοσώτειρας στις Φέρες Έβρου (εξωτερική άποψη).

93. Ναός της Παναγίας της Κοσμοσώτειρας στις Φέρες Έβρου (εσωτερική άποψη)

94. Η κτητορική επιγραφή της Κοσμοσώτειρας

95. Παράσταση Αγγέλου από τις τοιχογραφίες της Κοσμοσώτειρας

96α, 96β. Μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας των Κομνηνών ή στρατιωτικοί άγιοι.

97α, 97β. Μέλη της αυτοκρατορικής οικογένειας των Κομνηνών ή στρατιωτικοί άγιοι.
Φωτογραφίες: Δημοσθένης Δούκας

99

Ο Ισαάκιος Κομνηνός γιός του Αλεξίου Α' Κομνηνού αυτοκράτορα του Βυζαντίου, έκτισε τη μονή της Παναγίας της Κοσμοσώτειρας το 1152 μ.Χ., από την οποία σήμερα σώζεται μόνο το καθολικό που αποτελεί ένα από τα λαμπρότερα δείγματα βυζαντινής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής στη νοτιοδυτική Θράκη.

92

98. *Σουλτανικό ψιφιδάκι* για την ανέγερση ναού στον Λαύριο Κομοτηνής, 59X55,2 εκ, του 1864. Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως Μαρώνας και Κομοτηνής

99. Το *τέμπλο της Παναγίας Κρημνιώτισσας* στη Σαμοθράκη.

Φωτογραφία, Ν. Δεσούλλας από το βιβλίο *Θράκη. Χρώματα και Αποχρώσεις*, Αθήνα, Σύνοιο, 1996.

100. Τοιχογραφίες και *τέμπλο του Ναού του Αγίου Αθανασίου* του Αλεποχωρίου του ν. Έβρου.

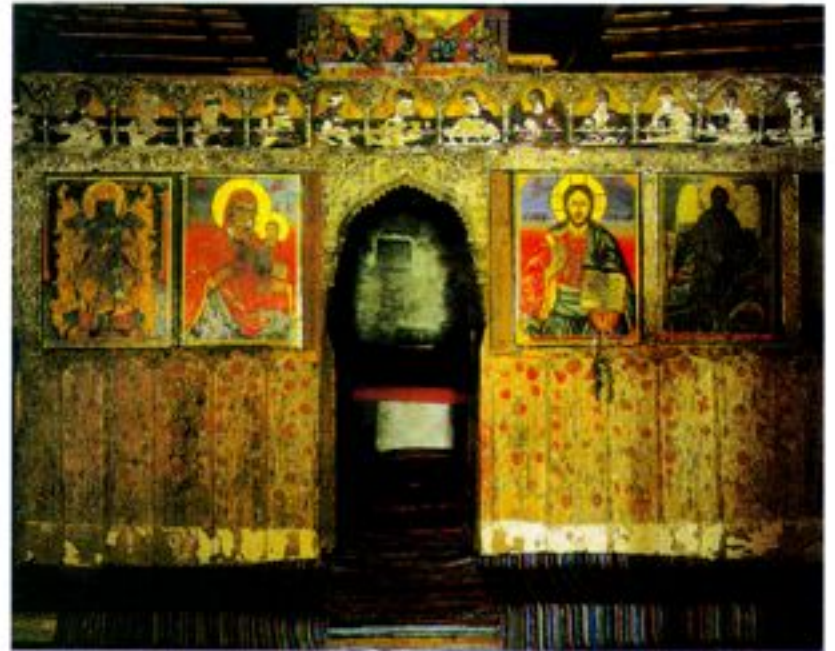
Φωτογραφία: Ν. Δεσούλλας από το βιβλίο *Θράκη. Χρώματα και Αποχρώσεις*, Αθήνα, Σύνοιο, 1996

101. *Ναός Αγίου Αθανασίου* στους Μεταξάδες του ν. Έβρου, τέλους του 17ου αι.

Φωτογραφία: Αγγέλα Γιαννακίδου

102. *Ναός του Αγίου Αθανασίου* στα Λάβαρα του ν. Έβρου, του 1834.

Φωτογραφία: Αγγέλα Γιαννακίδου.

100

96

95

Λατρευτικά Αντικείμενα των Εβραίων

103. Η πρόσοψη και το εσωτερικό της *Συναγωγής του Διδυμοτείχου*, 1924.

Φωτογραφία: Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδας

104. Η εξωτερική άποψη και το κατεστραμμένο εσωτερικό της *Συναγωγής της Ξάνθης*, αρχές 20ού αι.

Φωτογραφία: Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος

105. *Οκτάφωτη λυχνία* (χανουκιά).

Συλλογή Ραββίνου Αράρ

106. *Τελετουργική σάλπιγγα* από κέρας κριού (σοφάρ).

Συναγωγή Αθηνών

107. *Φυλακτήρια* (τεφιλίν).

Συλλογή Λέοντος Γαβριηλίδη

Δύο τετράγωνα, δερμάτινες, μαύρες θήκες που καταλήγουν σε μακρυά λουριά για να στερεώνονται στον αριστερό καρπό και το μέτωπο κατά τη διάρκεια της προσευχής.

108. *Οι Εβραίες Γυναίκες της Βιβλικής Εποχής*, γραφής Ρασίντι.

Έκδοση: Κωνσταντινούπολη 1913 και 5.673 (Εβραϊκό Ημερ.).

Συλλογή Λουΐ Κοέν

109, 113. *Καλύμματα προσευχής* (κιπά).

Συλλογή Ραββίνου Αράρ

110. *Κάλυμμα μαξιλαριού* περιτομής, αρχών του 20ού αι.

Συλλογή Καίτης Αλμπάλα

111. *Χρυσοκέντητο κάλυμμα τοίχου*, αρχών του 20ού αι.

Συλλογή Καίτης Αλμπάλα

112. *Βιβλίο Εβραϊκής Μυστικοφιλοσοφίας*, Νυρεμβέργη 1865.

Συλλογή Λουΐ Κοέν

105, 106

104

Λατρευτικά Αντικείμενα των Αρμενίων

114. Ασημένια καντήλα - θυμιατήρι.

Ιερός Ναός Σουρπ Κρικόρ Κομοτηνής

115. Χρυσοκέντητο κάλυμμα μαξιλαριού αρμενικής τέχνης, του 1866.

Συλλογή Γιάννη Μειζικώφ

116. Δισκοπότηρο, του 1864.

Ιερός Ναός Σουρπ Κρικόρ Κομοτηνής

117. Κάλυμμα κεφαλής ιερέα (πιθανώς μίτρα).

Αρμενική Εκκλησία Αλεξανδρούπολης

118. Έντυπο Ευαγγέλιο, του 1848.

Ιερός Ναός Σουρπ Κρικόρ Κομοτηνής

119. Χειρόγραφο Ευαγγέλιο, του 1843.

Ιερός Ναός Σουρπ Κρικόρ Κομοτηνής

120. Ασημένια εξαπτέρυγα με κουδουνάκια.

Ιερός Ναός Σουρπ Κρικόρ Κομοτηνής

121. Χειρόγραφος Κανόνας, του 1787.

Αρμενική Εκκλησία Αλεξανδρούπολης

Λατρευτικά αντικείμενα των Μουσουλμάνων

122. Το εσωτερικό του τεκκέ *Κιζιλ Ντελή* στη Ρούσσα του ν. Έβρου.

Φωτογραφία: Δημοσθένης Δούκας

Ο Κιζιλ Ντελή λατρεύεται ως “άγιος” από τους μουσουλμάνους της ελληνικής Θράκης.

123. Το *Παλαιό τέμενος (Εσκή ιζαμί)* της Κομοτηνής. Φωτογραφία: Κωνσταντίνος Χατζόπουλος

Το Εσκή ιζαμί της Κομοτηνής χτίστηκε στο δεύτερο μισό του 14ου αι. Στο αρχικό κτίσμα έγιναν κατά καιρούς αρκετές προσθήκες. Η τελευταία ανακαίνιση, με την οποία το κτίριο πήρε τη σημερινή του μορφή, έγινε το έτος Εγίρας 1270, δηλαδή το 1853 - 54.

124. Καλλιτεχνημένο απόσπασμα του *Κορανίου* (αγέτι), 18ου αι. Μουφτεία Ξάνθης

125. Γυάλινο καντήλι. Μουσείο Συλλογής “Γη της Θράκης”

126. Αντίγραφο χειρογράφου *Κορανίου* σε εξαιρετικά μικρή γραφή. Μουφτεία Κομοτηνής

Η πινακίδα περιέχει ολόκληρο το κείμενο του Κορανίου, το οποίο έχει συνολική έκταση 600 σελίδων και περιέχει 77.439 λέξεις. Επειδή το Κοράνιο αποτελείται από 30 «τεύχη», η πινακίδα χωρίζεται σε 15 στήλες, κάθε μια από τις οποίες περιέχει 2 τεύχη, δηλαδή κείμενο 40 σελίδων.

127. *Κάλυμμα κεφαλής* (τακές). Μουφτεία Κομοτηνής

128. *Κομπολόι προσευχής*. Μουφτεία Ξάνθης

129, 130. Χαλάκια προσευχής (σειζαντέ)
Μουφτεία Κομοτηνής, Μουφτεία Ξάνθης

131. Τσεβρές από την περιοχή της Θράκης.
Μουσείο Συλλογής “Γη της Θράκης”

132. Ξύλινη βάση Κορανίου και χειρόγραφο Κοράνι,
του 16ου αι.
Μουφτεία Ξάνθης

133. Θυματό.
Μουφτεία Κομοτηνής

134. Κομπολόι προσευχής.
Μουφτεία Κομοτηνής

135. Κέντημα.
Συλλογή Γιάννη Μετζικώφ

136, 137. Μικρά έντυπα φυλλάδια που ονομάζο-
νται *μεβλίντ* και περιέχουν ποιήματα που αναφέ-

ρονται στη γέννηση του προφήτη Μωάμεθ. Τα
ποιήματα αυτά γράφτηκαν τον 14ο αι. από το
Σουλεϊμάν Τσελεμπί.
Μουφτεία Ξάνθης

138, 138a. Κηροστάτες φωτισμού από το τέμενος
του χωριού Σεμέλη του ν. Ξάνθης.
Μουφτεία Ξάνθης

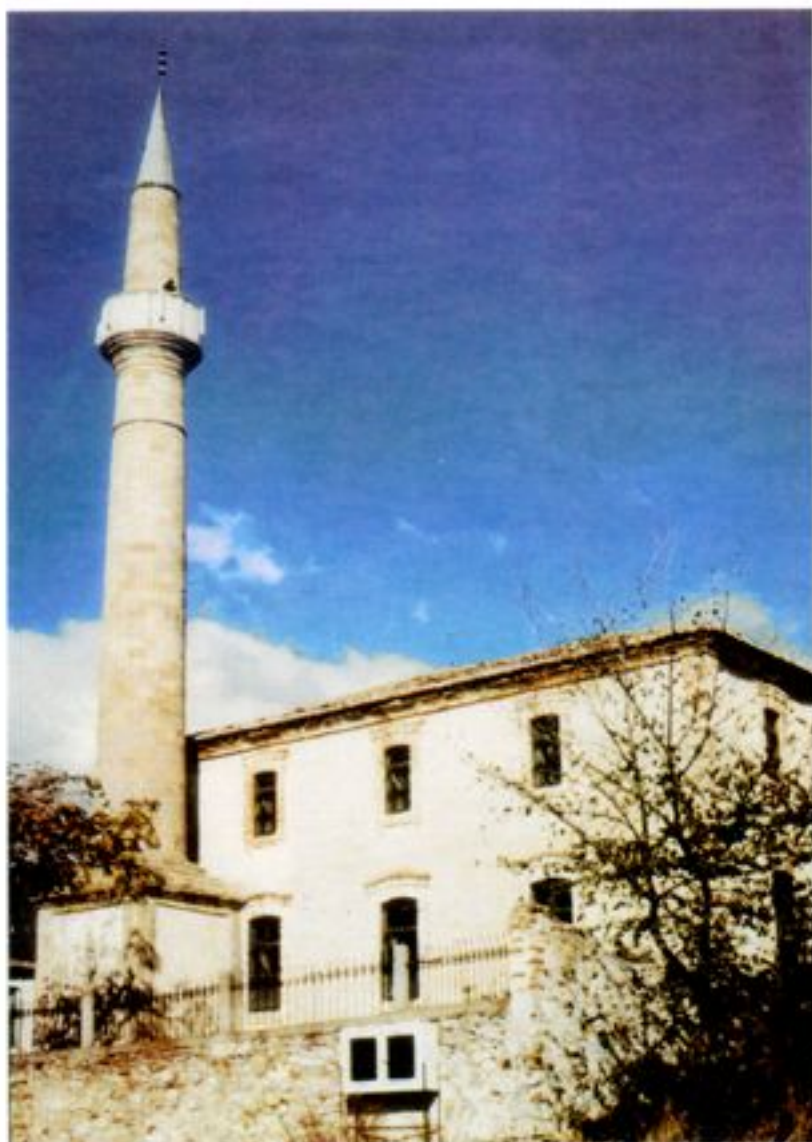
139. Ο τεκκές του Κιζίλ Ντελή στη Ρούσσα του ν.
Έβρου.
Φωτογραφία: Κωνσταντίνος Χατζόπουλος

140. Το Μεγάλο Τέμενος (Μπουγιούκ τζαμί) του
Διδυμοτείχου, αρχών του 15ου αι.
Φωτογραφία: Αθανάσιος Πανδρευμένος, από το
βιβλίο *Θράκη* της Περιφέρειας Αν. Μακεδονίας
και Θράκης

141. Το τέμενος της Σεμέλης του ν. Ξάνθης.
Φωτογραφία: Κωνσταντίνος Χατζόπουλος

*142. Το τέμενος της Γενισέας Ξάνθης, πιθανότατα
χτισμένο το 18ο αι.*
Φωτογραφία: Κωνσταντίνος Χατζόπουλος

141

143. Το τέμενος της Κοροτηνής (Γενί τζαμί).
Φωτογραφία: Κωνσταντίνος Χατζόπουλος

*144. Το τέμενος του Πλατάνου (Τσινάρ τζαμί) της
Ξάνθης του 17ου ή 18ου αι.*
Φωτογραφία: Κωνσταντίνος Χατζόπουλος

142

Θρακικοί Σύλλογοι

145. *Κατάλογος* των ελληνικών, βουλγαρικών, τουρκικών πόλεων, κωμοπόλεων και χωριών, ο πληθυσμός τους, τα σχολεία και ο αριθμός των μαθητών τους στην περιφέρεια Διδυμοτείχου στα τέλη του 19ου αι.

Έγγραφο: Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων

146. *Στατιστική* των σχολείων της επαρχίας Διδυμοτείχου.

Έγγραφο: Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων

147. *Επιστολικά Δελτία* από τη Θράκη.

Συλλογές Δημητρίου Μαυρίδη, Μιχαήλ Πατέλη και Δημητρίου Γαρυφάλου

148. *Κανονισμός διέπων τα της Ελληνικής Ορθόδοξου Κοινότητας Σουφλίου.*

Συλλογή Μιχαήλ Πατέλη

149. *Εισιτήρια χοροεσπερίδας* του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου "Ορφεύς", του 1908.

Συλλογή Θωμά Έξαρχου

150. *Πρόγραμμα* των πρώτων αθλητικών αγώνων του Μουσικοχορευτικού Συλλόγου "Ορφεύς", την 31 Μαΐου 1909.

Συλλογή Θωμά Εξάρχου

151. *Εισιτήριο* παράστασης προς όφελος του Μουσικοχορευτικού Συλλόγου "Ορφεύς", Ξάνθη, την 18 Οκτωβρίου 1908.

Συλλογή Θωμά Εξάρχου

152. *Κανονισμός του εν Ξάνθη Ελληνικού Μουσικογυμναστικού Συλλόγου*, του 1908.

Συλλογή Θωμά Εξάρχου

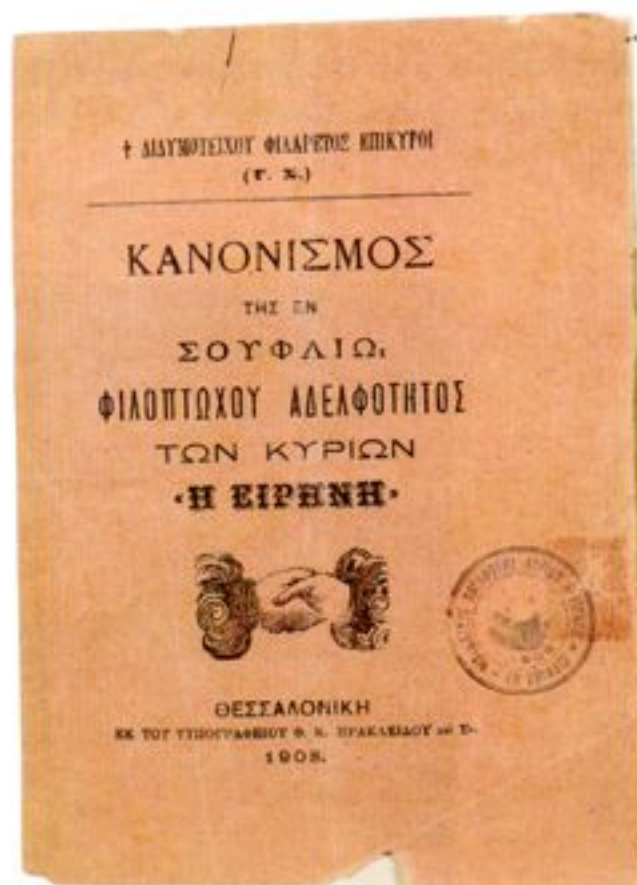
153. *Κανονισμός της εν Σουφλίου Φιλοπτώχου Αδελφότητας των Κυριών "Η Ειρήνη"* του 1908.

Θεσσαλονίκη 1908.

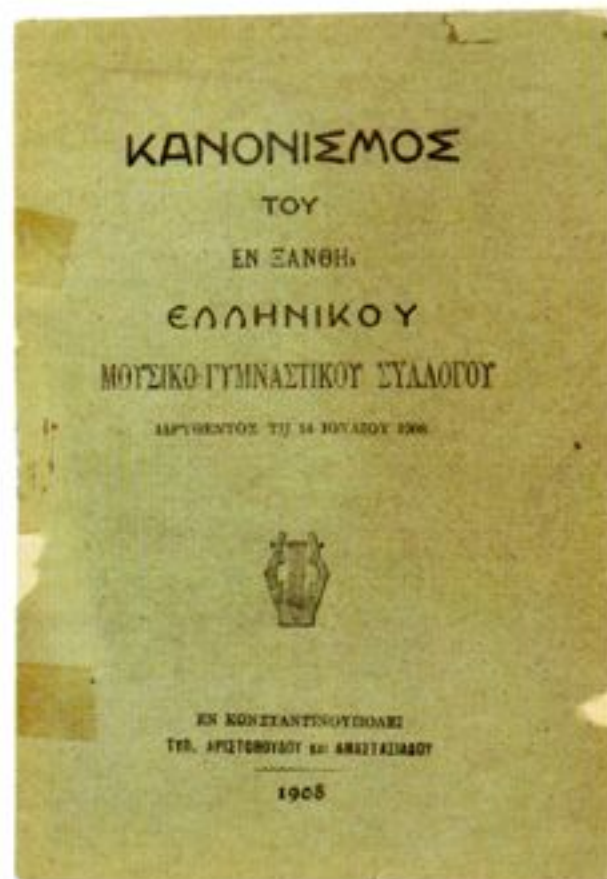
Συλλογή Μιχαήλ Πατέλη

154. *Θεμελιώδης Κανονισμός των Εκπαιδευτηρίων της Κοινότητας Σουφλίου.*

Συλλογή Μιχαήλ Πατέλη

153

152

155. Εισιτήριο ευεργετικού χορού των Εκπαιδευτηρίων Ξάνθης, της 10 Ιανουαρίου 1905.

Συλλογή Θωμά Εξάρχου

156. Κανονισμός της εν Σουφλίου Φιλανθρωπικής Αδελφότητας "ο Άγιος Γεώργιος", του 1904.

Συλλογή Μιχαήλ Πατέλη

157. Εισιτήριο χορού Αγαθοεργού Αδελφότητος Κυριών Ξάνθης, του 1907.

Συλλογή Θωμά Εξάρχου

Γυμναστήριον Συλλόγου "Ορφεύς"

Το Ελληνικό Προξενείο στην Αλεξανδρούπολη (1908)

Ε' Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ

Η ελληνική Θράκη παρέμεινε υπό οθωμανική κυριαρχία ως τους Βαλκανικούς Πολέμους των ετών 1912-1913. Τότε, παρά το γεγονός ότι η περιοχή είχε απελευθερωθεί από τον ελληνικό στρατό, παραχωρήθηκε στη Βουλγαρία, προκειμένου η τελευταία να αποκτήσει έξοδο στο Αιγαίο Πέλαγος. Μετά τη λήξη του Α' Παγκοσμίου Πολέμου το 1918, οι Μεγάλες Δυνάμεις της εποχής (Γαλλία, ΗΠΑ, Ιταλία και Μ. Βρετανία) έθεσαν προσωρινά τόσο τη δυτική, όσο και την ανατολική Θράκη υπό διασυμμαχική κατοχή. Ένα χρόνο και έξι περίπου μήνες αργότερα, χάρη στις άοκνες προσπάθειες του Ελευθερίου Βενιζέλου, οι Μεγάλες Δυνάμεις ανέθεσαν τη διοίκηση της περιοχής στην Ελλάδα. Έτσι, στις 14 Μαΐου του 1920 ο ελληνικός στρατός εισήλθε στην Κομοτηνή και την Αλεξανδρούπολη, ενώ τον Ιούλιο του ίδιου χρόνου έθεσε υπό τον έλεγχο του και την ανατολική Θράκη.

Με την συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920) ολόκληρη η περιοχή παραχωρήθηκε στην Ελλάδα. Ωστόσο, δύο χρόνια αργότερα, εξαιτίας της Μικρασιατικής Καταστροφής, η Ελλάδα αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την ανατολική Θράκη, με αποτέλεσμα 200.000 περίπου Έλληνες που ζούσαν εκεί να καταφύγουν ως πρόσφυγες κυρίως στην ελληνική Θράκη και τη Μακεδονία. Η τελική διευθέτηση του ζητήματος έγινε με τη συνθήκη της Λωζάνης (24 Ιουλίου 1923), με την οποία ο ποταμός Έβρος ορίστηκε ως το σύνορο μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Έκτοτε η δυτική Θράκη αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ελληνικής επικράτειας.

158. Η διάβαση του Έβρου από τη Μεραρχία Ξάνθης. Ζεύξη του ποταμού με πλωτή γέφυρα (10/11 Ιουλίου 1920).

Φωτογραφία: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

159. Υποστολή της γαλλικής σημαίας και έπαρση της ελληνικής, ύστερα από την παράδοση του Δεδέαγατς (Αλεξανδρούπολη) στα ελληνικά στρατεύματα (15 Μαΐου 1920).

Φωτογραφία: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

160. Ο Στρατηγός Σαρπύ στην Κομοτηνή (2 Νοεμβρίου 1919).

Φωτογραφία: Συλλογή Δημητρίου Γαρυφάλλου

161. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος ενώ υπογράφει τη Συνθήκη των Σεβρών (28 Ιουλίου /10 Αυγούστου 1920) στο Δημαρχείο της πόλης.

Φωτογραφία: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

162. Χαρίσιος Βαμβακάς, (Κοζάνη 1872 - 1952) Πολιτικός.

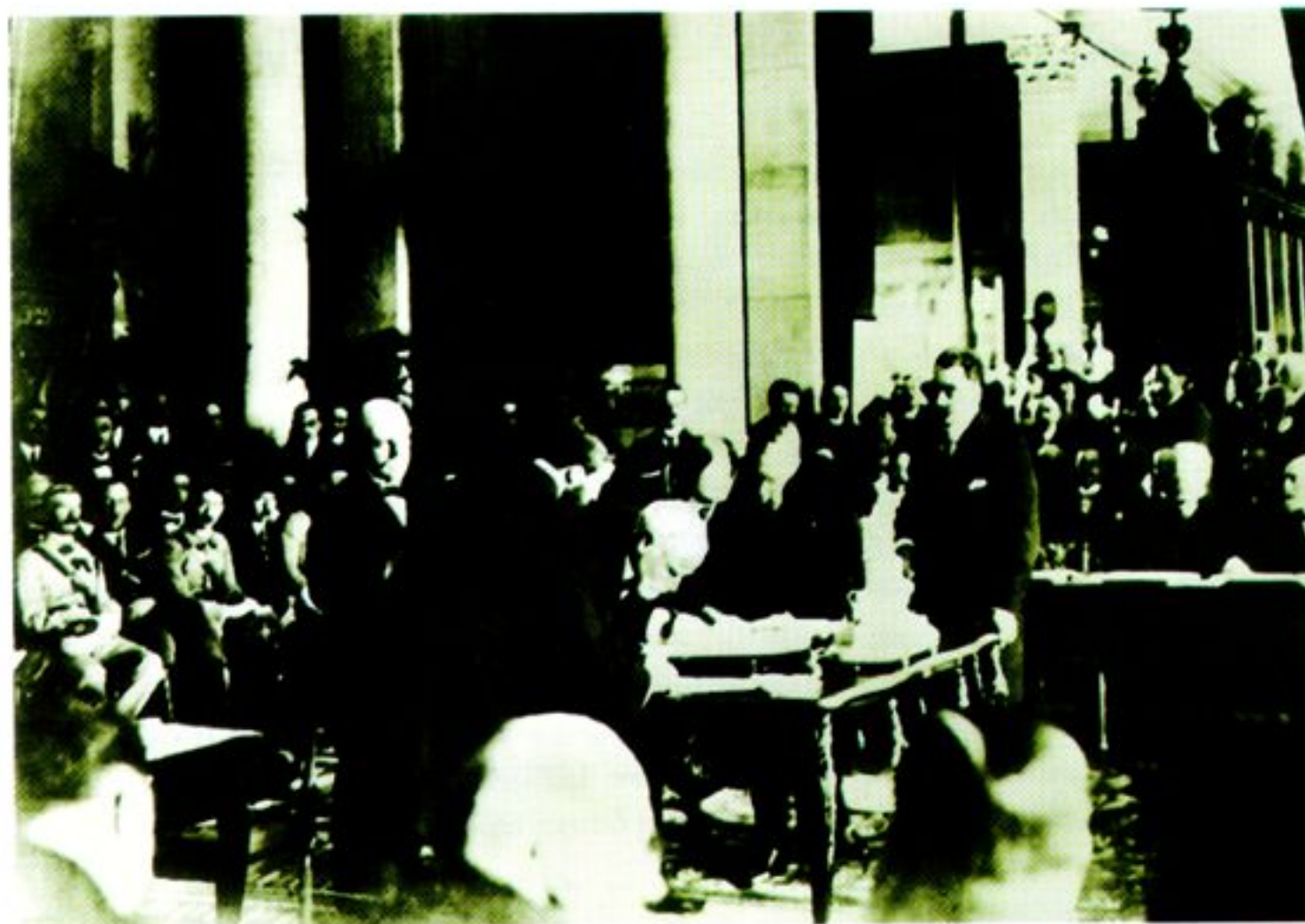
Φωτογραφία: Ιστορικά της εφ. Ελευθεροτυπία

Γεννήθηκε στην Κοζάνη, την οποία εκπροσώπησε ως βουλευτής στην Οθωμανική Βουλή μετά τη Συνταγματική μεταρρύθμιση στην Τουρκία. Στενός συνεργάτης του Ελευθερίου Βενιζέλου, ο Βαμβακάς εργάστηκε για την προάσπιση των ελληνικών συμφερόντων στη Θράκη. Διετέλεσε κυβερνητικός αντιπρόσωπος της Δυτικής Θράκης και γενικός διοικητής Ανατ. Μακεδονίας. Το 1928 εξελέγη γερουσιαστής Θεσσαλονίκης και το 1930 δήμαρχος της πόλης.

163. Εμμανουήλ Ζυμβρακάκης, (Ναύπλιο 1859 - Αθήνα 1927).

Στρατιωτικός, αρχηγός της Στρατιάς της Θράκης. Φωτογραφία: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Αδελφός του Επαμεινώνδα Ζυμβρακάκη, φοίτησε στη Σχολή Ευελπίδων και αφού ολοκλήρωσε, όπως κι ο αδελφός του, τη στρατιωτική του εκπαίδευση στη Γαλλία, πήρε μέρος στην Κρητική Επανάσταση του 1897. Υπήρξε Υπασπιστής του Γεωργίου Α', μέραρχος της 11ης Μεραρχίας Θεσσαλονίκης, αντιστράτηγος το 1914, αρχηγός στρατιάς Θράκης το 1920. Κατέλαβε τη Θράκη (Δυτική και Ανατολική) έως την Κωνσταντινούπολη. Υπήρξε στενός φίλος του Ελ. Βενιζέλου.

161

164. Κωνσταντίνος Μαζαράκης - Αινιάν, (Ναύπλιο 1869 - Αθήνα 1949)

Στρατιωτικός, υποστράτηγος, διοικητής της μεραρχίας Ξάνθης.

Φωτογραφία: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

Έλαβε μέρος στον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897, στο Μακεδονικό Αγώνα, με το ψευδώνυμο Καπετιάν Ακρίτας, στους Βαλκανικούς πολέμους, ενώ το 1919, με το βαθμό του υποστράτηγου ανέλαβε τη διοίκηση της Μεραρχίας Ξάνθης και πήρε μέρος στην κατάληψη της Δυτικής Θράκης και στις επιχειρήσεις της Ανατολικής Θράκης. Το 1926 αποστρατεύθηκε με αίτησή του, αφού προήχθη ταυτόχρονα σε αντιστράτηγο.

165. Δοξολογία για την απελευθέρωση της Ξάνθης (4 Οκτωβρίου 1919).

Φωτογραφία: Θωμάς Έξαρχος

166. Έπαρση της ελληνικής σημαίας στο Δημαρχείο Κομοτηνής (14 Μαΐου 1920).

Φωτογραφία: Κωνσταντίνος Χατζόπουλος

167. Δοξολογία για την απελευθέρωση της Αλεξανδρούπολης (14 Μαΐου 1920).

Φωτογραφία: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

168. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος στη Λωζάνη (1922).

Φωτογραφία: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

169. Επίσημο ανακοινωθέν του Υπουργείου Εξωτερικών για την υπογραφή της συνθήκης των Σεβρών (1920).

Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

170. Η ελληνική αντιπροσωπεία στη Συνδιάσκεψη της Λωζάνης 13/20 Νοεμβρίου 1922. Διακρίνονται καθιστοί στην πρώτη σειρά από αριστερά προς τα δεξιά οι: Δημήτριος Κακλαμάνος, Ελευθέριος Βενιζέλος, Ανδρέας Μιχαλακόπουλος και Αλέξανδρος Μαζαράκης - Αινιάν.

Φωτογραφία: Εθνικό Ιστορικό Μουσείο

171. Σιδερένια μηχανική πρέσα της Γενικής Διοίκησης Θράκης, 24,8X11,9 εκ.

Εκκλησιαστικό Μουσείο Ιεράς Μητροπόλεως
Μαρώνας και Κομοτηνής

172. *Συνθήκη του Νεϊγύ* (19 Νοεμβρίου 1919)
μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων (ΑΝΤΑΝΤ), της
Ελλάδας και της Βουλγαρίας περί Θράκης.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

173. *Κείμενο της Συνθήκης των Σεβρών*, περί της
Θράκης. Σέβρες 28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920
Έντυπο, 8σέλιδο.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

174. *Συνθήκη Αωζάνης*, (24 Ιουλίου 1923)
Υπουργείο Εξωτερικών, Ιστορικό Αρχείο

175. *Υπόμνημα των μουσουλμάνων βουλευτών* της
Δυτικής Θράκης στο Βουλγαρικό Κοινοβούλιο,
προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Σόφια, 31 Δεκεμ-
βρίου 1918.
Δακτυλόγραφο, αντίγραφο, φφ.3.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

176. *Επιστολή Ελευθερίου Βενιζέλου* προς τον
Georges Clemenceau. Παρίσι, 31 Ιουλίου 1919.
Δακτυλόγραφο, φφ.7.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

177. *Έκκληση των Μουσουλμάνων βουλευτών* της
Δυτικής Θράκης, Ismail Hakki και Khemal
Hamdi, προς τον πρόεδρο του Συνεδρίου Ειρήνης
Georges Clemenceau. Κων/πολη, 12 Αυγούστου
1919.
Δακτυλόγραφο, φ.1.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

178. *Σχέδιο επιστολής Ελευθερίου Βενιζέλου* προς
τον Georges Clemenceau. Γραφή του Άθω Ρωμά-
νου. Παρίσι, 24 Αυγούστου 1919.
Χειρόγραφο, δίφυλλο.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

179. Έντυπο της Ελληνικής Αντιπροσωπείας στο
Συνέδριο Ειρήνης, με τίτλο *R ponse aux Expos s*
soumis par la D l gation Bulgare a la Conf rence de
la Paix au sujet de la politique de la Bulgarie et de
ses pr tentions sur la Thrace". Παρίσι, Οκτώβριος
1919.

Έντυπο, σελ. 26.

Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

162

164

158

167

180. Επιστολή της Ελληνικής Αντιπροσωπείας προς το Γάλλο πρεσβευτή και πρόεδρο του Συνεδρίου Ειρήνης, Jules Cambon. Παρίσι, 20 Φεβρουαρίου 1919.

Δακτυλόγραφο, αντίγραφο, φφ.3.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

181. Έκκληση του Αλέξανδρου Σταμπολίσκι προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Νεϊγύ, 22 Νοεμβρίου 1919.

Δακτυλόγραφο, αντίγραφο, φφ.3.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

182. Απόσπασμα επιστολής Ελευθερίου Βενιζέλου προς τον Αλέξανδρο Σταμπολίσκι. Γραφή του Άθω Ρωμανού. Παρίσι, 27 Νοεμβρίου 1919.

Χειρόγραφο, πρωτότυπο, δίφυλλο.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

183. Απαντητική επιστολή του Ελευθερίου Βενιζέλου προς τον Αλέξανδρο Σταμπολίσκι. Παρίσι, 27 Νοεμβρίου 1919.

Δακτυλόγραφο, αντίγραφο, φφ.7.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

184. Απόσπασμα επιστολής Ελευθερίου Βενιζέλου αναφερόμενο στη συνθήκη του Neuilly.

Αχρονολόγητο χειρόγραφο, πρωτότυπο, φ.1.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

185. Επιστολικά δελτάρια
Συλλογή Αντώνη Μαίλλη

186. Διαταγή του Εμμανουήλ Ζυμβρακάκη για την κατάληψη της Δυτικής Θράκης μέχρι τον Έβρο, και της Ανατολικής Θράκης (11 Απριλίου 1920).
Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού

187. Επανάστασις 1922. Αναμνηστικόν Λεύκωμα.
Εκδ. "Veritas"
Συλλογή Αντώνη Μαίλλη

188. Πολεμικό κάλεσμα προς τον ελληνικό λαό (12 Σεπτεμβρίου 1922).
Μφ., 26,5X18,5 εκ.
Συλλογή Αντώνη Μαίλλη

189. Σχέδιο επιστολής Ελευθερίου Βενιζέλου προς τον Τερμεντζή, Πρόεδρο του Εμπορικού Συλλόγου Καβάλας. Λωζάνη, 22 Ιουνίου 1923.

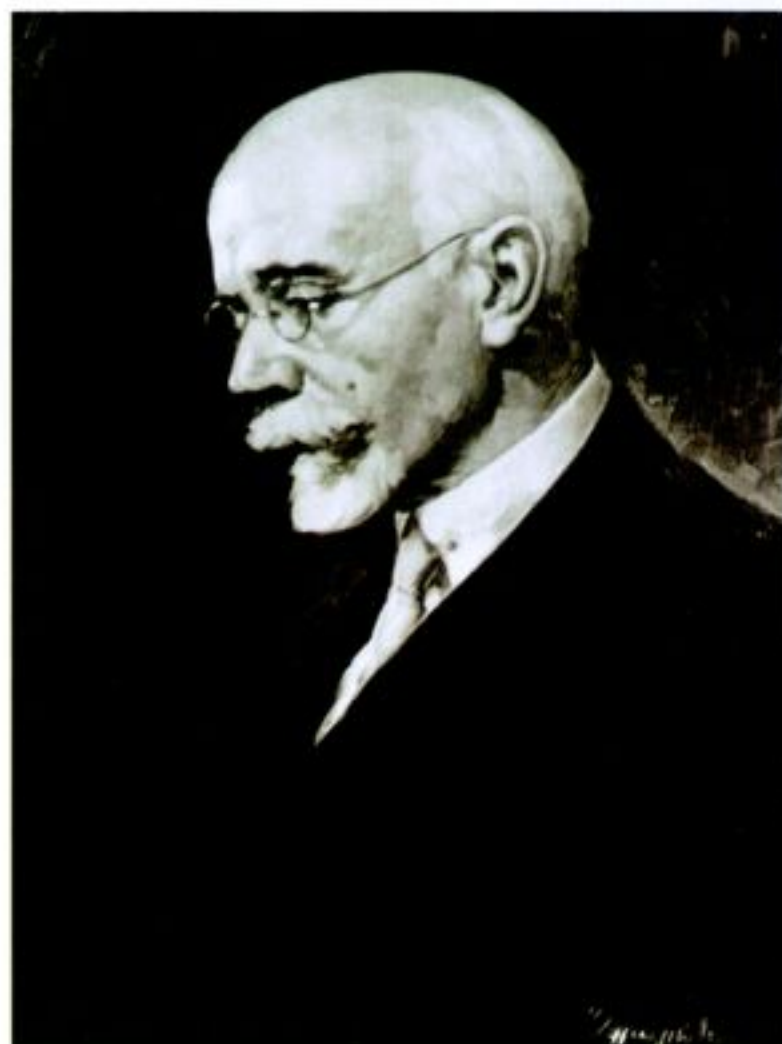
Χειρόγραφο και δακτυλόγραφο.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

190. Δήλωση του Ελευθερίου Βενιζέλου προς τον ελληνικό τύπο, μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης (24 Ιουλίου 1923).

Δακτυλόγραφο, αντίγραφο, φ.1.
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

191. Επιστολή του Eric Dummond, Γενικού Γραμματέα της Κοινωνίας των Εθνών, προς τον Ελευθέριο Βενιζέλο. Γενεύη, 24 Ιουλίου 1923.

Δακτυλόγραφο, πρωτότυπο, φ.1
Μουσείο Μπενάκη, Ιστορικό Αρχείο

Ο Ελευθέριος Βενιζέλος
Ελαιογραφία του Στέφανου Αλμαλιώτη

